

براهوئی خلتی شمیر تے ٹی نداره کشی ناپٹ وپولی جابج

منصور گل

ایم فل سکالر براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

ڈاکٹر وحید رزاق

اسسٹنٹ پروفیسر شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract

Folk literature is purely human mental evolution. Superstitions have their own specific status in human mental evolution. Form these superstitions struggle for freedom and folk literature came into being, Folk literature began with human evolution. Folk literature is expended on long human life, its feelings and a long experience. It has a long journey from one to second person then Generation and then ahead, and it still exists. The ancient people had their strong ties with nature. What and how people have dealt with nature and what have remained their religious ideologies with nature; it can be seen and found in folk literature. Thus it becomes visible that what has remained or what has made their relationship much stronger with nature. Ancient human ties with nature can also be seen in Brahui literature where it can be seen that they have discussed the beautiful scene and landscapes of nature in a beautiful way. Sights and pictures which can be seen and viewed by human eye are renowned as scenery. When these

scenes are brought in literature and written in words are called Scenography (Nidara Kashi). Brahui folk literature specially in poetry which are known as "Khalqi Shair" have visible instances of Scenography. In this article the scenes which are available in Brahui folk literature are discussed. And it has been brought up that how the ancient people have used poetry to express their feelings and experiences and brought them in beautiful scenes.

KEY WORDS: Superstitions, Religious Ideologies,

چانداری

ندارہ کشی اسہ فن نئے۔ انسان فطرت او فطری آ ندارہ غا تھینون گنڈوک مریک۔ ہر کنڈ قدرت نازیا غا جہان ندارہ غا تیان پُرارے۔ ہر بندغ فطرت نا ندارہ غا تا کڑمی اٹی ڈب مرسا کاتک اوزیا غا جہان اے خنک۔ ندارہ کشی تینا تھٹی بھلو جہان نَس تنک۔ ندارہ کشی لوز آ تا ہمو جادو گری اے ارادے ٹھیفو کا (تخلیق کار) ہندن بیان کیک کہ خوانو کا ہمو ندارہ تے تینا مونا محسوس کیک۔ ندارہ کشی نا تینا وڑ وڈول اس مریک۔ ہمو وڑ وڈول تے پور و کرسا شاعری ٹی اونا رنگ شاعنگک۔ ندارہ کشی ہروڑ نا ماحول اے بیان کنگک نالانچی تنک۔ خوشی، غمی، ویرانی، آبادی تارنگے لوز آتے ٹی آسانی اٹ بیان کنگک۔ جوا نگا ٹھیفو کا نا کمال مریک کہ او تینا لوز آتے ہندن لوپ کر سیہ کیک کہ خوانو کا نا مونا ہمو دروشم ہمو وڑ برے ہرا جوزہ کیفیت اوڑا خنگک وخت آ مریک ہمو کیفیت خوانو کا بندغ کٹی بَش کیک۔ حفیظ سر پرہ تینا پٹ و پول ٹی ندارہ کشی اے داوڑ بیان کیک ”ندارہ ہمو جا گہ یا ہندے پارہ ہراخن تامونا مرے۔ خنگکو کا یا نظر ٹی برو کا جا گہ یا ہندے“ (سر پرہ، 2016، 9) ندارہ لوز براہوئی زبان ٹی عربی او فارسی آن برو کو لوز نَس اے۔ عربی او فارسی نا نظارہ براہوئی ٹی بولی مٹ مرسا ندارہ جوڑ مسنے۔ براہوئی ٹی تو ار ”ظ“ نا جا گہ غا ”ذ“ نا تو ار پاننگک۔ اندا خاترا ن لوز نظارہ براہوئی ٹی

بدل مرساندارہ پاننگ۔ ”براہوئی نالفظ ندارہ ہم اصل نئی عربی نالفظ ”نظارہ“ (دیدار، تماشا، نظر) نا توارمٹی اے۔ ہمرکہ عربی نا ”ظ“ یا ”ز“ نا توار براہوئی ٹی ”ذ“ کٹی بدل مریک دہنکہ نظارہ توارمٹی ان ندارہ ہندن نذر (خدا نا کسراٹ ہننگ، قربان کنگ، قربان، صدقہ، ایثار) توارمٹی ان براہوئی ٹی ندر نئی بدل مسنے۔ نظارہ یا منظر نا ماخدا سٹ اے۔ لفظ ندارہ براہوئی ٹی خلقی شاعری آن استعمال مرسا ہنگٹی اے“ (سرپرہ، 2016، 11) ندارہ کشی آن مراد اردو نا منظر نگاری یا مرقع نگاری نا ہلنگ۔ ندارہ کشی آن مراد ہمولوز آک ہراتے خواننگ آن اسہ دروشم (تصویر) کس مونا برے۔

مرقع نگاری اسہ ادبی او اصطلاح کس اے۔ دانا باروائی پروفیسر انور جمال دہن نوشتہ کیک ”اسہ (واقعہ) مروکا کاریم اسینا ندارہ ئے ہندن بیان کنگہ ہراڑان ہمو واقعہ یا ندارہ نا دروشم (تصویر) مونا برے۔ شاعر اسہ واقعہ یا منظر نا راست آن بیدس تینا تخیل (ٹن) نا کمک آن بھازا نگار گڑا تازہا گبین مریک۔ اسہ مروکا کاریم یا ندارہ سینا لوز آ تیبی بیان کنگ اے ”ندارہ کشی“ پارہ۔“ (جمال، 2017، 162)

اردو شاعری ئے خواننگ آن داسا تمک کہ ندارہ سے نا منظر نگاری کن مسہ یا چار بند نا کمک ہلنگا نے۔ جاگہ جاگہ اسے مصرعہ سیٹی ندارہ (منظر) اسے نا مقصد پورہ مریک۔ ہندن فارسی شاعری ٹی ہم ننے منظر نگاری نا وڈ وڈول او دروشم اردو امبار نظر بریک۔ براہوئی، بلوچی، سندھی، او پشتو جدید (اینویہ) شاعری ٹی اسہ منظر کن پورا و نظم ہم لکنگ اے۔

براہوئی مخلوق نا اولیکو یا مسکوہی آ وخت اسہ بھلو تارخ کس تنک۔ براہوئی تازنڈ و بلس ہمو ڈغار آ مسنے ہرا کہ وخت کسے ٹی دہ ہزار سال مسنت مہر گڑھ نا تہذیب مسنے۔ دا وخت اسکان دا تہذیب کلان متکنا تہذیب پاننگ۔ مسکوئیہ دور اینو خلقی یا پہوالی آ دیتاک (تارخ) نا پنٹ چاندار اے۔ سوسن براہوئی افضل مینگل نا کتاب ”چمکلی“، ٹی پانیک ”وخت نا تعین ہندن ء کہ اگہ انسان نا تخلیق کروڑا تا سال نا ء تو ہمون ادب ہم ہندا خس متکن ء۔ تو ہندن دا تعریف اینو پھگہ خلقی ادب کن

کئنگک کہ ہر زبان سے ناخلفی ادب ہموش مُتکن مریک جنس کہ اوزبان مُتکن ء۔ اگہ داہیت نا پدورنڈ براہوئی زبان و اوناخلفی ادب ناچاچ کینہ تو براہوئی زبان نُسے لسانیات نا بھازی معتبرا ماہراک دراوڑی قرار سُنو، پروٹو ڈرویدین ہم پارینو۔ ہنداکان آثا رقدیمہ نامو ماہراک ہرا کہ مہر گڑھ و موہن جوڈر وناپسٹ کریروچاچ ہلکر اوقا پانگلے کہ دامتکنا تہذیب آک بالترتیب ہفت یا نہہ و پنج و شش ہزار سال مُتکن اریر۔ دافنا زبان دراوڑی مسُنے۔ تو دا ایب و کیب ٹی دا وخت اسٹنگا زبان براہوئی ء کہ ہیت کئنگک۔ دانا مطلب ء کہ دا تہذیب آتا وارث آک براہوئیک مسنو۔‘ (مینگل، 2004، 9)

خلق آک اینو ہم اریر و لخلق نا اصطلاح براہوئی نامسکوئی آ دور ناچیرہ ءے ایتک۔ براہوئی ناخشیہ زبان آک مریر یا گوڑی نا پین چندی زبانک کل اسہ دیتا کیہ (تاریخ) کس تخرہ۔ او تاریخ ٹی اوقا زُنڈا و بش، کارو کڑدہمپ و لڈ زندنا شیفی بڑزی خوشی و غم، ڈکال و آسراتی خنگک۔ براہوئی مخلوق ناخلفی آ دور ٹی ننے انسانی زندنا ہر دروشم خنگک۔ مسکوہی آ بندغاک بھاز سادہ و سچا مسونو۔ اوقا سچائی و سادائی اوتا گچین انگا ادب آن خنگک۔ مسکوہی آ مخلوق نا ادب خلفی یا پہوالی آ ادب نا پین اٹ پنی ارے۔ خلفی ادب براہوئیتا (براہوئی تا) بھلوڈی کس اے۔ دا ادب ننے اسکان زہ بہ زہ مرسہ (سینہ بہ سینہ) سر مسنے۔ پٹ و پول کروکاک پارینو ہر زبان نا ادب نا بناء شاعری آن مسنے۔ براہوئی خلفی ادب سٹی ہم شاعری نا بھلوڈی کس خنگک ارا کہ پہوال مخلوق نا زندنا آدینک اریر۔ خلفی آ مخلوق نا شاعری اوقا زندنا ہر ویل و خواری، سختی سوری، یات، شیفی و بڑزی تا درشانی ءے کیک۔ ”خلفی آ شیمیرا تا زبان سادہ و صاف مریک۔ سفر ٹی آ لمیک یا گدان ٹی تو لوکا براہوئی پہوالاک یا خلق نا کڈی و شنکی ٹی ہنکی آ نیاڑیک، کھر خوا فو کا شو ان یا دادانی تے ٹی جو زہ ءے ہے کروکا بزغر تینا سات تیری کن ء اُسٹ نا ارمان تے خیالاتا دروشم ٹی گٹ اٹ بیرقک۔ دہن براہوئی نا داخلفی آ شیمیرک زندو زندنا ہر بشخ نا باروٹ اریر،‘ (مینگل، 2004، 11) مسکوہی آ سچا و سادہ نا مخلوق نا شاعری اوقا زندنا پورا وچیرہ

(دروشم - تصویر) کس ارے۔

شاعری ٹی ندارہ کشی مثنوی، مرثیہ، قصیدہ اوغزل کی کننگانے نظم او ایلو صنف آتے ٹی گڑاس جاگہ غاندارہ کشی نارنگ خننگ۔ اُردو شاعری ٹی میر تقی میر آن ہلیس اینو اسکان اخدر شاعر کہ گدرینگا نو اوقک تینا شاعری ے ندارہ کشی آن بیر فینو۔ اُردو شاعری ٹی مرزا اسد اللہ خان غالب، امیر خسرو، نظیر اکبر آبادی، جوش ملیح آبادی، میر انیس، علامہ اقبال اور پین چندی پنک اریر ہراک تینا شاعری ے ندارہ کشی نارنگ آتے تون زیبا و دلکش کریر۔ ہندن فارسی ٹی امیر خسرو، بیدل، اقبال، سہیل کاکوری او بلوچی ٹی گل خان نصیر، پشتو ٹی خوشحال خان خٹک تینا شاعری ے ندارہ کشی آن زیبدار کریر۔ انگریزی ادب نا 17 ویں صدی نا شاعر ورڈ زورتھ ے ندارہ کشی نا کماش پاننگانے۔ چینی، جاپانی، روسی، ترکی او ہندی زبان نا ادب اے ام زیبدارکنگ کن ندارہ کشی کننگانے۔

براہوئی اینوئیہ (جدید) شاعری ٹی ندارہ کشی اردو او فارسی آن خوک خننگ۔ براہوئی شاعری ٹی پیرل زبیرانی ندارہ کشی نا استاد ارے۔ اوندارہ غاتے لوز آتے ٹی ہندن بیان کرینے کہ خوانو کاتے ٹی ہو کیفیت و احساس ے ودی کرینے کہ اوقک تینے شاعر نا ندارہ ٹا نیامٹ محسوس کیرہ۔ داڑان بیدس ایلو شاعر کہ ہم ندارہ کشی نافن ے تینا شاعری ٹی جاگہ تسنو۔ براہوئی نا مٹکنا شاعری ٹی ہم ندارہ کشی نا گنج آک اریر۔ خلقی شیرک جدید شاعری آن چپ اریر۔ براہوئی خلقی آ شاعری نا بھلا بشخ مثنوی ٹی ارے۔ مثنوی شاعری نا ہو صنف ے پارہ ہراٹی مرغن قصہ غاک او داستان آک منظوم وڑٹ بیان مریرہ۔ ”براہوئی خلقی شاعری ٹی جذبہ غاتا، احساس، خواہس، خواہنداری ارمان آ تا جتا جتا غا تاثر آ تا اسہ شابیت و تالان ے دنیا کس وادان ارے۔ دا مثنوی طرز نا خلقی شیراتے ٹی ہر قسم نا مضمون ے مطلب آک ادا کننگانو۔ دنیا جہان نا قصہ، واقعہ، رزمیہ (جنگی) بزومیہ، حسن و عشق، مہر و مابت، اداری، جتائی، غاو و گلہ، لوک و کار پنت و رمانشت ے پین پین قسم نا سوال جواب، وساہت، متل داڑسکان کہ مذہبی، اخلاقی موضوع تے آن بیدس لولی، زبیری ے مودہ ہر وڑ نا خیالاک پیش

کننگا نو۔“ (مینگل، 2004، 10) مثنوی ٹی ہرٹپہ نارابند مریرہ دائی ردیف وقافیہ نابرابری مریک۔
 - ارٹمیکو ٹھپو نار دیف قافیہ جتا مریرہ۔ ہندن مرسا مرسا داصنف ٹی بھلا بھلا داستانک بیان مریرہ۔
 خلقی شاعری ٹی نئے مثنوی نابھازا ٹھپو تے خنہ۔ ندارہ کشی مثنوی ناہم انگا بشخ مریک۔
 داڑان بیدس مثنوی چارہ مفک۔ براہوئی خلقی شیرک ندارہ کشی آن پُراریر۔ براہوئی خلقی شیرتا ٹھپو نا
 اولیکو بند خارجی دنیاغان ندارہ نئے پیش کیک۔ او ارٹمیکو بند ٹی تخلیق کار تینا ہیبت، کلہوا اوست نابیانی
 کیک۔ خلقی شیرتا کلان زیا غارنگ او فنا ندارہ کشی اے ہراٹی او فک تینا زندان دروشم ئے پاش کرینو۔
 تورات، زبور، انجیل، زرتشت، مہا بھارت و پین چندی مذہبی و تاریخی آ کتابا تے ٹی ہم ندارہ
 غاک پیش مرسا کرینو۔ قرآن ٹی ہم چندی آ ندارہ غاک خنگرہ۔ سورۃ الرحمن اے اگے اُنکے داؤچا ندارہ
 غا تا زیا رے۔ قرآن ٹی خدا جا گہ کس ڈغارنا ندارہ ئے بیان کیک او و جا گہس ڈغارنا باغ تا زیا بیانی
 اے او خنٹس جنت ناباغ آ تا ندارہ کس نشان ایٹک۔ وختس آفت سینا او جا گہس پُر جہم، گروک و
 گورنچ نا منظر نشان ایٹک۔ جنت و دوزخ نا بھازا ننگا ندارہ غا تا حوالہ ہم قرآن ٹی خنٹک۔ ہندن سورہ
 ”الرعد“ ٹی اللہ پاک ندارہ سینا بیان اے داوڑ کرینے۔ ”مٹ۔ پین (ہو) ہمو خد اے او ڈغار اے
 و دینے او ٹی مش او جوتے جوڑ کرے او وڑ وڑ نامیوہ تے جوڑ کرے او پدا ہمو ہمو میوہ غا تا ارار او وڑ
 جوڑی کرے۔ اون اے دے تون بدل کیک۔ ہو ڈغار اے اسے ایلوڑ تون ملو کا ٹکراریر۔ او داتمیٹی
 انگورنا باغاک اریر۔ (خولم نا) فصلاک اریر۔ الارنا درختاک اریر۔ اسے ماس آن بھازا ننگا ک پیشن
 مریرہ۔ پدا جتا جتا ماس تیان پیشن مروکاک اسے دیر نئے آن سیر کیرہ۔ ولے بھازا ننگا تے بھازا ننگا تا
 زیا میوہ او چس ٹی بڑ زانی رسینگ۔ (ناصر، 2002، 279)

ندارہ کشی ارا بھلو بشخ مریرہ۔ اول زمانی ندارہ کشی ہر ابدل مرسا کیرہ۔ ارٹمیکو مکانی ندارہ کشی
 ہرا اسے جاگہ مریرہ او بدل مفسہ۔ زمانی و مکانی ندارہ کشی نامستی ارا بشخ مریرہ۔ اسٹ فطری او ارٹمیکو
 مصنوعی۔ فطری ہمو ندارہ ئے پارہ ہرا کہ قدرت نا کنڈان تخلیق کروک مریک۔ ہمرکہ مش، جنگل، ہتم، جو،

چگل اوپین پین۔ داڑان بیدس مصنوعی ندرہ غاتے ٹی ہموندارہ غاک بریرہ ہرافتے جوڑکننگ ٹی
انسان ناڈومریک۔ ہمرکہ خوشی ناچی، جنگ جھیرہ، غم ناماتم اوپین پین۔ ندرہ کشی ناوڑتے کن ڈاکٹر نصیر
احمد ناصر پانک ”ندارہ غاک اراوڑناو، زمان او مکانی۔ زمانی ندرہ غاتے آن مراد ہموندارہ غاک او
ہرافتعلق وخت ستون مریک ہندا خاطر آداب لینگوک (تغیر پذیر)، بروک او فنا مروک مریرہ۔ ولے
داڑان پینگھر مکانی ندرہ غاک ہمرکہ خاص انگا جاگہ غاتے تون تعلق تخرہ۔ ہندا خاطر آن دافک
اُرے اسکان سلرہ او بدل مفسہ“ (ناصر، 2002، 324)

براہوئی خلقی شاعری ٹی ندرہ کشی۔

خلق آ مخلوق کشت و کشارٹی زنداے گدر بفریرہ۔ دا مخلوق موسم ناشینی بڑزی آن ولد
مسنو۔ ہتم آن مسٹ خیشکا وہ ٹی لنگاران گڈ غارکن دیرنا گرج مسکہ۔ دیر پھریا وہو کا چگل آتے آن
بسکہ۔ پرتیکن براہوئی مخلوق رب آن دُعا ہم کر یکہ کہ جھمرس برے او خیشکا وہ ناڈ غارک آباد مریرہ۔
ہراتم جھمرس بسکہ او گوریچ چکا کہ جھمرے دریکہ یا پڑی نس چٹھنو یکہ گڑا شیر ٹھیفو کا بے امیت مسکہ۔ گڑا
ہمو منظرے خلقی شیرتے ٹی داوڑ پار یکہ۔

جھمرس تقینے گوریچ چک صاف کتہ
گناہ نس کرینے دا جارنی معاف کتہ
جھمرس تقینے پڑی نس چٹپیک
اخص کہ چکس تہ لیلی مور کٹپیک

(مینگل، 1994، 37)

دیگر آن گڈ مش تا پد آن دے کیہلنگ نا وخت آ دے ناروشن و پوٹکنا رنگ بدل مرسا
خیسنی آ خلیک۔ پداہراتم بڑزا جھمرک بریرہ گڑا داندراہ اسہ زبیا و منظر نس پیش یک۔ خلقی آ شیرتے
ٹی ننے جھمرنا بھازا نگا شیرک دوبریرہ۔ خلقی شیر نسے ٹی خیسن آ جھمرنا داندراہ داوڑ پیش کننگانے۔

آسمان آ پاش کرے جمرس خیسُن ءُ
گچک آ نبار دنداک پائے لیلیٰ ناپہین ءُ

(مینگل، 2015، 15)

بزغرک تینا زندنا مچارنگے خلقی شیرتے ٹی پارسا بسونو۔ براہوئی خلقی شیرتا تخلیق کروکاتے ٹی
اسہ کرد بزغرنا ہم ارے۔ بزغرک ہر اتم تینا ڈغار تا کاریم ٹی مسنویا ہمپ ولڈنا وخت آ کسر ٹی مسنو۔
انت نس خنا نوگٹا او فتنے تینا شیرتے ٹی پارینو۔ ہندن نے خلقی شیرتے ٹی ساہدار اوچک آ تا شیرک
ہم نظر بریرہ۔ پیر محمد زبیرانی پائیک ”ہندن بزغر خراس نا جوڑہ تون یا بچ آ تون پیشتمک تو او ہم ہمو تم
شعر آ ن بارگٹاس لوظ تینا ڈوی آن کشک۔ ڈرت، خولم او ایلو فصل آ تالاب ولائی نا وخت سات تیری
کن او تم دم کشنگ کن گڑانہ گڑاس پارہ۔ دافک شعر تا وڑٹ مستی بریرہ“ (مینگل، 2004، 37)
چوٹولی اسہ چک نئے ناپن اے۔ براہوئی پاروڑتے ٹی نئے دا بھازانگا پن تے ٹی خننگ۔ سارا وان ٹی
چوٹولی، جھالا وان ٹی، چوٹیلو رختان ٹی چوٹالی او ہر اتم دا براہوئی مخلوق سندھ ٹی مسکہ گڑادادے چوٹیلی نا
پن اٹ پاریکہ۔ چوٹولی چک نا بھازانگا ٹھپوک ہم نظر بریرہ۔ افضل مینگل پائیک ”شوان گھرتون
سنگت مریک۔ کسری چوخت اودے چوٹولی نظر بریک۔ تو اودے تینا خلقی چک نا ناز و انداز ہندا نہ
دوست بریک کہ او نا ذکرے لیلیٰ مور تے ٹی کیک“ (مینگل، 2004، 41) گڑاس ٹھپوتے ٹی دا
چک ناندارہ غاک دہن پیش کننگانو۔

چوٹولی چک نئے ٹوسونے کلیر آ
دوتے کنا تقینو لیلی ءِ خلیہ
چوٹولی چک نئے پل تے اٹ چپ ءِ کیک
لیلی نا چنکی اُستے کنا کپ ءِ کیک
چوٹولی چک نئے پل تیبی گور ءِ کیک

گندی نا گند نئے خنتے کنا کور ء کیک

(مینگل، 1994، 11، 37)

براہوئی مخلوق مالدار مسنو۔ اوفا کاریم کھر خوافنگ مسنے۔ ہمپ ولدنا وخت ئی اوفا سواری
 بچ او پیشک مسنو۔ اوفا پہوال منسو او موسم نابدل منتگ تون تینا زندے آسو، ہی ٹی تیر کنگ کن اسہ
 جاگہ غان ہمپسہ پین جاگہس انارہ۔ دا پہوالاک خراسان آن تخ نا وخت (سردی) اٹی سندھ ناکنڈا
 انارہ۔ بھاز آ خلتی شیر تے اوفا ہمپ و بٹ نادرک ملک۔ اوفا ہر اتم سندھ ناسفر کن پیش تمارہ گڑا او
 بولان ناکسرتے آن مچھ بی بی نانی اور بی نانی خلیسہ سندھ آ انارہ۔ داکسرتی اوفا چندی ندارہ غاتے
 خنارہ۔ پیر محمد زبیرانی نوشتہ کیک کہ ”مالداراک او پہوالی آ مخلوق اسہ جاگہ غان ایلو جاگہ کن سفر کیرہ تو
 چنکا چنکا چنکا کسری ہنسا او شعر خلسا کارہ“ (مینگل، 2004، 37) ہندن منہ بند آتے ٹی تینا سفرنا
 خنوکا شار تاتا او تینا سواری بچ آتے ناز یفسیا ندارہ غاتے دہن پیش کرینو۔

قطارو		بچاک
سواری		ورناک
	نن کاندہ وطن آ	
بیرکو	نا	دربی
دیکو	نا	خوشی
	نن کاندہ وطن آ	
دیرے	نا	بولان
پیرے	نا	بی بی
	نن کاندہ وطن آ	
شارے	نا	مچھ

نن کا نہ وطن

(مینگل، 2005، 117)

براہوئی مخلوق مَش تے ٹی رہینگانے۔ براہوئی مخلوقے اینو ہم مَشی آ بندغ پاننگ۔ او بھازا جاگہ براہوئی لوز نامعنا ہم ”مَش آ ن بروکا“ پاننگ۔ پھر و برف پٹ آ تیا ہم مسکہ ولے مَش تازیا تَخ ناوخت (سردی) کئی یکا مرسا کرینے۔ ”چلہ تر 25 دسمبر آ ن ہلیک۔ داچلہ ۷ سخت انگا چلہ پارہ۔ داٹی پارہ ہجو بوجس خرپیک۔ داچلہ ٹی تَخ پرو برسات بھاز مریک۔ مست مخلوق گدان ۷ مَش نا اراتے ٹی رہینگارہ۔ برف بھاز بئیکہ۔ مخلوق ہر وخت بامب آ تا برف آتے کرارہ“ (مینگل، 2004، 16)

براہوئی مخلوق برف نا ذکرے تینا خلقی شیر تے ٹی بھاز زیات کرینے۔ داشیر تے ٹی مخلوق تینا پنی آ مَش چلتن و ہر بوئی ے ناز یفتو۔ برف کئی گاڑی نابند منگ نا احوال ہم خلقی شیر تے ٹی ملک۔ براہوئی خلقی آ مخلوق برف نا دارہ کشی ے دہن کرینو۔

مش	تا	برف	آ	تا	پہنسی
لاڈی	جتا	اُن	ای	و	نی
برفاتے	ہو	لک	پاس	۷	نا
برفاک	مثالٹ	کاس	۷	نا	نا
ہر بوئی	نا	برفاک	۷	وخت	نا
پناک	زِرانو	درخت	نا	نا	نا
پینے	کنا	او	ہنپسہ	نا	نا
شیخ	واصل	آ	گاڈیک	ہنپسہ	نا
گورچ	ہبو	شال	آ	نا	نا

لاڈی ء سما اف حال ء نا

(مینگل، 2000، 98، 99)

گورچ ہر اتم چک گڑا موسم بھازنخ مریک۔ دا گورچنخ آن بیدس درخت او ملک آہمیٹی
فاندہ اونسخان رسیفک۔ افضل مینگل، ’چمکلی‘، ٹی پائیک ’’براہوئی خلقی شاعر کہ اوناراج ء ناشوان،
بزغر، گجکت، نیاڑی پیرو ورنو وچناک مریرہ۔ او فناما زند خواری، محنت، لنگار، لاب رسم ورواج، لٹ و
بیر سردار ٹکرتا پیتا تے ہلنگ، سفر وغریبی او آہڑنا باسنی وچلہ نابرف گورچنخ آتے ٹی گدرینگانے۔ او فک
لنگڑی و ملاسی تے برداشت کرینو۔ اوشوانی، مالداری ام کریسہ ہنانو‘ (مینگل، 2004، 14) براہوئی
مخلوق قدرت ناکندان بروکا گورچنخ نابارہ ٹی تینا خلقی آ شہیر تے ٹی داوڑندارہ کشی کرینے۔

ہبو	گورچ	نا	سٹ	آتے
بارفے	درختا	تا	لٹ	آتے
ہبو	گورچ	نا	لوڑاتے	
بارفے	درختا	تا	چوڑ	اتے
کیوہ	گورچ	نا	پیتا تے	
بارفے	ملکاتا		خیتا تے	

(مینگل، 2000، 85)

جھرتینا بنگ تون وخت نس پھر ہتیک اونخ ٹی برف ہم۔ ہندن وخت نس ہتم ٹی جھمر
تر ونگڑ شو لک۔ گڑا د تر ونگڑ آن باغے درخت او فصل آتے نسخان رسینگ۔ تر ونگڑ آن پر ہم تیز مریک
پد امش و جل تے آن دیر بھاز ترندی اٹ و ہک۔ تر ونگڑ نا ہتم یا تیار آ فصل نالاب نا وخت آ بنگ
آن بزغرک فریشان مسنو۔ او دا نا بنگ آن غم ٹی مسنو۔ داندارہ ء خلقی شہیر تے ٹی دہن یات
کنگانے۔

مروے	ہلکونے	ترونگڑ
گروے	و بخ	دیر
ٹی	شم ء	دیر
ٹی	غم ء	بزغک
رنداتے	نا	ہبو
بنداتے	پرغانے	دیر
زاغاتے	بچنے	اللہ
باغاتے	کھانے	ترونگڑ

(مینگل، 2000، 87)

بزغک سھو رتون تینا ڈغار تے کن پیش تمارہ اوشوانک مالے شیوان کن دریرہ۔ ہندن ہراتم
ہمپ ولدنا وخت مسکہ گڑا خاہوت آک صوب دے ٹک ہتنگ نا وخت آ او لیکوروشنائی ٹی سفر کن توکل
کریرہ۔ کسرتی او تے نن تما کہ گڑا او فک جو انو جا گھس کس تینا خاہوت و ساہدار تے کن گچین کریرہ
اوڑے تینانن ے گدر بفرہ۔ پیر محمد زبیرانی دہن پائیک ”شوان ہرا وخت میل و ہیٹ تے نن نیمہ غا
خوافنگ کن دیک تو او وخت اوڑتون بے زبان آسہدار تان بیدس کس سنگت مفک کہ اوڑتون ہیٹ
کرسا کائے۔ او تینا سات تیری کن گڑا نہ گڑا اس لوظ گٹ اٹ پائیک۔ دافک شعر نا وڑٹ او نا زبان
آن پیش تمارہ“ (مینگل، 2004، 36) ہندن ہراتم چانڑدہ نن ناٹوبے مسکہ اونن زیبا مسکہ روشنائی نا
نن نا احوالے خلقی شیر تے ٹی پاریرہ۔ او ہرام نن تے ٹی ٹوبے ے ماگیر ہلکہ تو او دے مونجھائی نا
ندارہ کس خیال کریرہ خلقی شیر تے ٹی دہن ندارہ کشی کننگانے۔

آلم ننا ہمپنے صھب ء نا پاشی آ
بلغڑ تہ کنگونے جنڈ آتے ماشی آ

آلم ننا ہمپنے ٹوبے ء ماگیرہ
جتا کپ کنے آن نے ملخمت ساگیرہ

(مینگل، 2015، 12، 13)

کھٹیا

مسکوئی مخلوق نے ناخواندہ اوسادہ خیال کننگا نے۔ اینودنیائی ٹیکنالوجی ناشوشہ ارے۔
ادب اے ہم پوسکنو وڑترسا اسہ پن کس تننگا نے۔ ولے مسکوئی مخلوق نا ادب اے کس کس شیف
خلنگ کپک۔ براہوئی خلقی شیرتا خالق (ٹھیفو کا) بزغر، شوان، نیاڑیک، پیر وورناک مسنو۔ باقاعدہ وڑ
اٹ خلقی شیرتا اچو تخلیق کار (ٹھیفو کا) کس متنہ۔ اسہ اسہ بند آٹھپوتے ٹی و دو کی بسے۔ داشیر تا بارہ اٹ
پاننگا نے کہ داسات تیری کن مسنو۔ راست داڑان چپ ارے۔ دا خلقی شیرک مروارتیان پراریر۔
دا شیرتے ٹی اوتانن وکمال خنتنگ۔ ہما اوسادہ ہی کٹی فطرت نا اندارہ غاتے تینا شیرتے ٹی بیان کرینو۔
دا مقالہ کٹی خلقی شیرتا فطری آندارہ غاتے پیش کننگا نے داڑان بیدس ایلوندارہ غاتا ام پٹ و پول
کننگ مریک۔ براہوئی خلقی شیرتا اندارہ غاتے چنگ او بندسے ٹی بیان کننگا نے۔ ہرا کہ ٹھیفو کا تا کمال
پاننگ مریک کہ ہما اچونکو (گو نڈ) بندسے ٹی پورا وندارہ کسے بیان کرینو۔

کتاب آک

- جمال، انور (2017) ادبی اصطلاحات، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد۔
- سرپرہ، حفیظ، (2016) براہوئی پوسکنا شاعری ٹی ندرہ کشی، پبٹ پو لی جاچ۔ غیر مطبوعہ ایم فل مقالہ، بلوچستان اسٹڈی سینٹر، جامعہ بلوچستان کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (1994) چوٹولی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2000) منگلی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2004) چمکلی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2005) شیشلو، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2015) لیلی مور، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- ناصر، نصیر احمد، جمالیات (2002)۔ جمالیات، قرآن کی روشنی میں، مجلس ترقی لاہور۔